

Polónyi István

Wesley János Főiskola

tanulmány

Iskolázottsági egyenlőtlenségek – és ami mögöttük van

Az iskolázottság növekedése ellenére a vizsgált európai fejlett országokban az iskolázottsági egyenlőtlenségek általában mérsékelten csökkenni látszanak a 21. század eddigi időszakában – hozzátevé, hogy a dél-európai országokban ez az egyenlőtlenség-csökkenés kifejezetten jelentős volt. Ugyanakkor szembeűnő, hogy a vizsgált országok között a posztoszocialista országokban a legmagasabb az iskolázottságban tapasztalható egyenlőtlenség. Ennek okát a vizsgálatunk az iskolázottság szerkezetében véli megtalálni.

Bevezető

Az iskolázottság megállíthatatlanul növekszik. A világ összesített adatai szerint az egy 25 éves és idősebb lakosra jutó elvégzett iskolaévek száma 1950-től 2000-ig 3,50-ről 7,23 évre, azaz több mint kétszeresére emelkedett. 2000 és 2020 között további mintegy 20%-kal gyarapodott, 8,69 évre. 2050-re várhatóan 10,58 év lesz.¹ 2018-ban az UNESCO adatai szerint – az adatközlő országok között – Németországban volt a legmagasabb ez az érték: a 25 éves és idősebb népesség esetében kicsit több mint 14 év.² A magyar 25–64 éves népesség iskolázottsága az 1870. évi 1,55 évről 1920-ra 4,5 évre, 1970-re 8,05 évre, 2020-ra pedig 12,62 évre emelkedett, azaz százötven év alatt több mint nyolcszorosára nőtt.³

Sokan azt gondolják – köztük jelen sorok írója is –, hogy az iskolázottság növekedésével csökken az iskolázottságban tapasztalható egyenlőtlenség. Közgazdasági nyelven fogalmazva, az iskolázottságra is érvényesül a Kuznets-görbe.

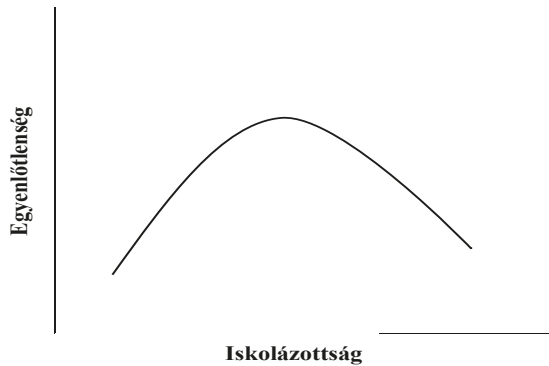
Ebben az írásban azt vizsgáljuk meg, hogy Magyarországon és a fejlett országokban – elsősorban az Európai Unióban – a népesség iskolázottságának egyenlőtlensége hogyan alakult a 21. században, kitérünk az országok között az egyenlőtlenségben tapasztalható különbségek egyik lehetséges okára, valamint az iskolázottsági egyenlőtlenségek és a keresetegyenlőtlenségek kapcsolatára. Iskolázottsági egyenlőtlenségen a népesség különböző iskolázottságú csoportjainak arányaiban mutatkozó arányokat, illetve aránytalanságokat értjük, keresetegyenlőtlenségen pedig az ugyanezen csoportok kereseteiben mutatkozó aránytalanságokat

A Kuznets-görbe és az iskolázottsági egyenlőtlenségek

A gazdasági fejlődés nyomán kialakuló egyenlőtlenségek fordított U alakú görbéje Simon Kuznets munkásságának egyik közismert teóriája. Mint Meschi és Scervini írja:

„az eredeti elképzelés a fejlődő országokra korlátozódott, és csak az iparosodási folyamatra vonatkozott (ld. Kuznets, 1963). Az egymást követő évtizedekben az úgynevezett fordított U alakú »Kuznets-görbére« számos különböző gondolati keretben hivatkoztak, a növekedés és az egyenlőtlenség közötti kapcsolat leírása során.” (Meschi és Scervini, 2012. 8.)

A görbe arra utal, hogy a gazdasági fejlődéssel először növekednek az egyenlőtlenségek, majd egy maximumot elérve csökkenni kezdenek (1. ábra).

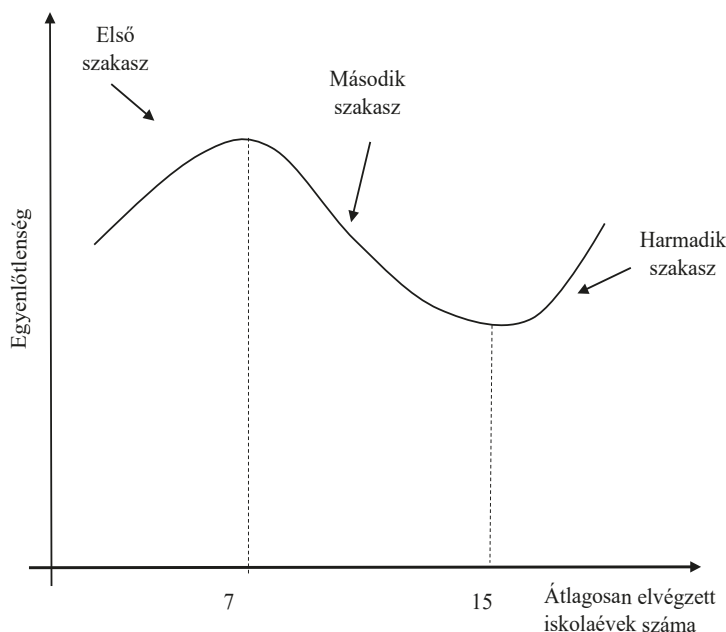

1. ábra. Az oktatási egyenlőtlenség (elvi) alakulása Kuznets-görbe alapján
Forrás: saját szerkesztés

A szerzők szerint a Kuznets-görbét először a '90-es évek elején alkalmazták az iskolázottság bővülése és az oktatási egyenlőtlenségek közötti kapcsolat magyarázatára, de a kapcsolat alakjára vonatkozó megállapítások rendkívül vegyesek (Ram, 1990; Park, 1996), valamint De Gregorio és Lee (2002) kapcsolatot talált az iskolázottsági szintek változása és az iskolázottsági egyenlőtlenségek között, így igazolva az oktatási Kuznets-görbe létezését. Ezzel szemben Castelló és Doménech (2002), valamint Thomas és munkatársai (2001) az oktatási egyenlőtlenséget a Gini-index segítségével mérve negatív korrelációt találtak az átlagos iskolázottsági szint és az oktatási egyenlőtlenség között.

Meschi és Scervini a korábbi empirikus eredményekre, elsősorban Ram (1990), Thomas és munkatársai (2001), valamint Morrisson és Murtin (2010) munkái alapján azt hangsúlyozzák, hogy az oktatási egyenlőtlenségek az oktatási expanzió korai szakaszában általában növekednek. Ezután egy bizonyos küszöbérték után, amelyet általában 7 év körül határoznak meg, az oktatási egyenlőtlenség csökkenni kezd. Ez a tendencia azonban nem tart örökké. Meschi és Scervini elemzései arra mutatnak, hogy „amikor a magas átlagos iskolázottsági szintnek megfelelően elérjük a tömeges iskolázottságot, az oktatás további bővülését főként a felsőfokú és posttercier képzés bővülése hajtja, ami az oktatási egyenlőtlenségek újbóli felerősödéséhez vezet” (Meschi és Scervini, 2012. 21.) (2. ábra). Arra mutatnak rá, hogy lényegében hullámszerű kapcsolatot van az oktatás bővülése és az egyenlőtlenségek között, amelynek alakja az iskolázottság bővülésének adott szakaszától függ, eleinte növekszik, majd az átlagosan egy főre jutó 7-8 iskolaév

után csökken, majd a felsőoktatás tömegesedésének megindulásával ismét növekszik az egyenlőtlenség (ld. erről részletesen: Polónyi, 2022).

2. ábra. Az oktatási egyenlőtlenség (elvi) alakulása az iskolázottság függvényében
 Forrás: Meschi és Scervini (2012. 21., Figure 4.)

Fontos megemlíteni, hogy az iskolázottsági egyenlőtlenség értékelése nem egyértelműen kötődik érték kategóriához, annak bizonyos formái különböző társadalmi, gazdasági vagy foglalkoztatáspolitikai aspektusból eltérő módon ítélték meg. Ebben az írásban mi csak két aspektust villantunk fel. A gazdasági és oktatáspolitikai aspektus kapcsolatát a poszt-szocialista országok esetében, valamint az iskolázottsági egyenlőtlenség kereseti egyenlőtlenséggel való kapcsolatát, amelynek mind társadalmi, mind foglalkoztatáspolitikai kihatása van.

Adatok, módszer

Tanulmányunkban az iskolázottság elemzését több adatbázisra építve végezzük. A népesség iskolázottság szerinti megoszlását alap- (ISCED 0-2), közép- (ISCED 3-4) és felsőfokú (ISCED 5-8) végzettségük szerint az Eurostat adatbázisából⁴ vettük át. Az átlagos iskolázottság országokénti adatait részint az UNESCO adatbázisa,⁵ részint a Wittgenstein Centre⁶ számai alapján tekintettük.

A kereseti adatokat – pontosabban a középfokú végzettségűekhez viszonyított relatív kereseteket – pedig az OECD.stat adatbázisa alapján vettük figyelembe. A keresetelemzésekhez kapcsolódó iskolázottsági adatokat is az OECD.stat adatbázisa alapján tekintettük.

Az elemzés során az egyenlőtlenséget a Gini-indexszel mértük. A Gini-index vagy Gini-együttható egy közgazdasági mérőszám, ami a statisztikai eloszlások egyenlőtlenségeit méri.⁷

Az iskolázottságban tapasztalható egyenlőtlenség esetében a népességen belüli alacsony, középfokú és felsőfokú népesség arányát vettük figyelembe.

A keresetek egyenlőtlensége esetében a Gini-együtthatót az alacsony, középfokú és felsőfokú végzettségűek relatív (a középfokúakhoz viszonyított) keresetarányai alapján számítottuk ki.

Az elemzésekhez alapvetően diagramokat használtunk.

Iskolázottsági egyenlőtlenségek az Európai Unió országaiban

A következőkben megvizsgáljuk az iskolázottsági egyenlőtlenség alakulását az Európai Unió társadalmi-gazdasági modell csoportjai szerint, azzal a céllal is, hogy a hazai iskolázottsági egyenlőtlenségekre keressünk magyarázatot.

Antner (2011), illetve Andor (2008) négy társadalmi-gazdasági modellt (kapitalizmus-modellt) különböztet meg: a kontinentális, az északit, az angolszászt és a délit. Sapir (2006) ezt a négy modellt a hatékonyság és a méltányosság koordináta-rendszerében különíti el (3. ábra).

		Hatékonyság	
		Alacsony	Magas
Méltányosság	Magas	Kontinentális	Északi
	Alacsony	Déli	Angolszász

3. ábra. A négy európai társadalmi, gazdasági modell

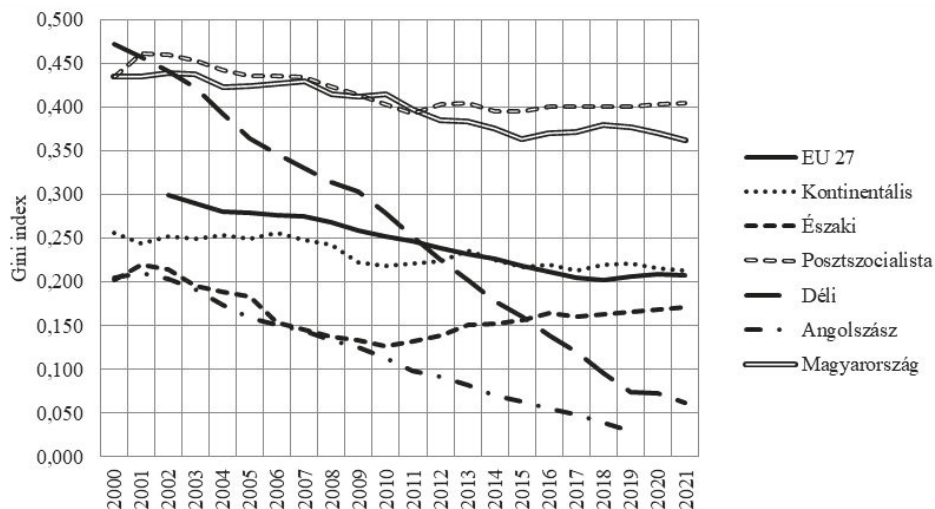
Forrás: Sapir (2006)

A poszt-szocialista országokat gyakran megpróbálják ezekbe a kategóriákba besorolni,⁸ de nem ritkán külön modellként azonosítják. Itt mi külön modellként kezeljük ezeket az országokat

Ha az Európai Unió országait ezen csoportokba sorolva vizsgáljuk, elemezve a 15–64 éves népességük iskolázottsági egyenlőtlenségeit, két tendenciát állapíthatunk meg. Részint azt, hogy gyakorlatilag mindegyik országcsoportban csökkent vagy stagnált a 21. században az egyenlőtlenség, részint azt, hogy napjainkban a poszt-szocialista országokban a legnagyobb az egyenlőtlenség, majdnem kétszerese a többi országcsoportból a következő legkedvezőtlenebbének (4. ábra).

Két dolog szembetűnő. Az egyik, hogy ha a Meschi és Scervini által bemutatott tendenciákra tekintünk, akkor – a rövid időtáv miatt – talán az ottani ábra második szakaszának megfelelő lefutásokat látunk itt.

A másik észrevehető jelenség az egyes országcsoportok iskolázottsága alakulásának eltérő tendenciája. Miközben a poszt-szocialista és a kontinentális enyhén csökken, az északi egy enyhe U-görbe alakú, azonközben az angolszász és különösen a déli ország-csoport esetében az egyenlőség erősen csökkent.

4. ábra. Az iskolázottsági egyenlőtlenségek az Európai Unió (és a többi EGT-ország)⁹ országcsoportjai 15–64 éves népessége esetében, Magyarország külön is bemutatva, (történelmi idő függvényében)

Forrás: EUROSTAT adatai alapján saját számítás és szerkesztés

Megjegyzés:

Országcsoportok:

Kontinentális: Ausztria, Belgium, Franciaország, Németország, Luxemburg, Svájc

Északi: Dánia, Finnország, Hollandia, Izland, Norvégia, Svédország

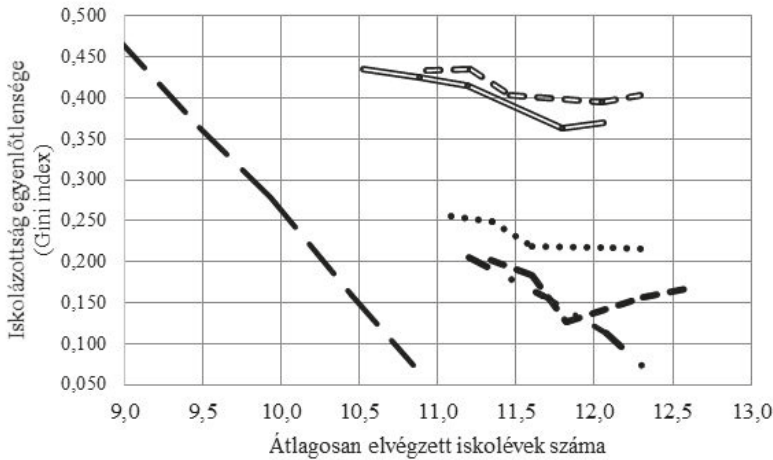
Posztszocialista: Bulgária, Csehország, Észtország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Litvánia,

Magyarország, Románia, Szlovákia, Szlovénia

Déli: Ciprus, Görögország, Málta, Olaszország, Portugália, Spanyolország

Angolszász: Egyesült Királyság és Írország

Lényegében hasonló tendenciákat kapunk, ha az egyenlőtlenséget az egy főre jutó átlagosan elvégzett iskolaévek függvényében vizsgáljuk meg (5. ábra). Ez esetben is szembevetendő a déli országcsoport radikális egyenlőtlenség-csökkenése az iskolázottság növekedésével. Ugyanakkor az is látható, hogy a nagyjából azonos iskolázottság ellenére jelentősen nagyobb a posztszocialista országokban az iskolázottsági egyenlőtlenség. Az is látszik, hogy elég különböző tendenciák tapasztalhatók a kontinentális, az északi és az angolszász országcsoportban az iskolázottság növekedése nyomán 2000 és 2020 között. Miközben az angolszász országcsoportban az egyenlőtlenség csökkent, azonközben a kontinentális csoport esetében nagyjából stagnált, az északi országcsoportban pedig ingadozott.

5. ábra. Az iskolázottsági egyenlőtlenségek az Európai Unió (és a többi EGT-ország) országcsoportjai 15–64 éves népessége esetében, Magyarország külön is bemutatva (az elvégzett iskoláévek függvényében, 2000–2020)

Forrás: EUROSTAT és a Wittgenstein adatai alapján saját számítás és szerkesztés

Megjegyzés: országcsoportok és jelölés, mint az előző ábrán.

Az iskolai végzettség vertikális szerkezete

A következőkben megvizsgáljuk az egyenlőtlenség mögött meghúzódó okot, nevezetesen az iskolázottság vertikális szerkezetének alakulását. Feltételezésünk szerint ugyanis az iskolázottság és az iskolázottsági egyenlőtlenség kapcsolatában mutatkozó eltérést a posztszocialista országok eltérő iskolázottsági szerkezetében lehet keresni.

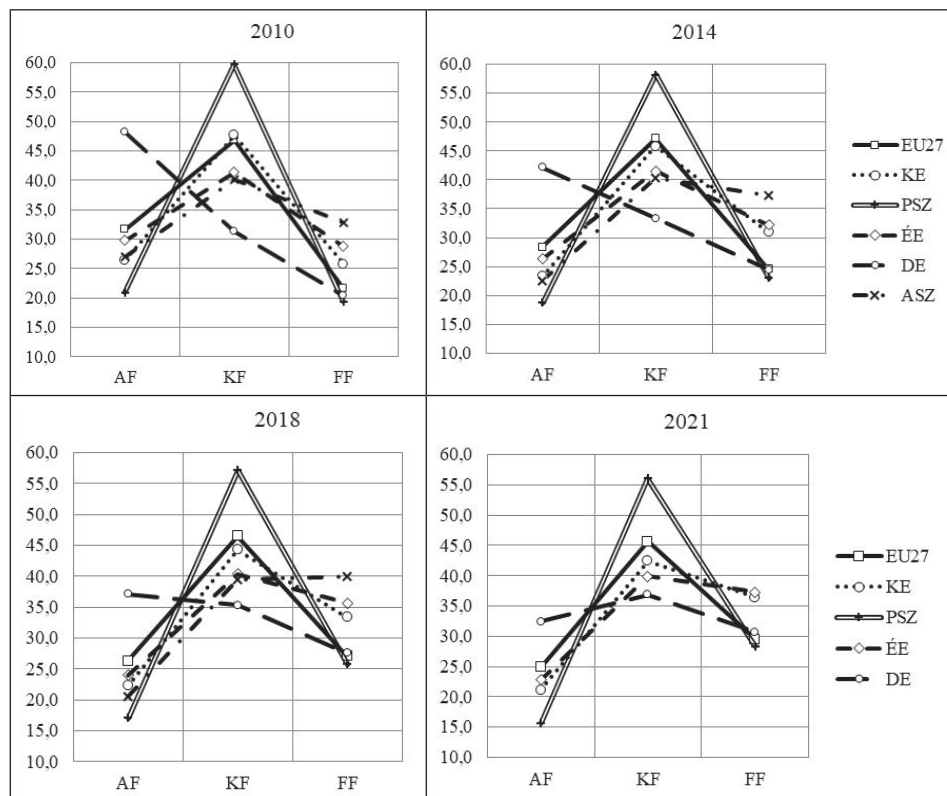
Ha megvizsgáljuk az egyes országcsoportok esetében a népesség iskolázottságának vertikális szerkezetét – azaz az alapfokú (ISCED 0-2), a középfokú (ISCED 3-4) és a felsőfokú (ISCED 5-8) végzettségűek arányát –, akkor jellegzetes különbségeket és jellegzetes tendenciákat találunk.

Szembevetendő, hogy a posztszocialista országok magas iskolázottsága a középfokú végzettség nagyon magas aránya miatt adódik, ami igen alacsony alapfokú és ugyancsak alacsony felsőfokú végzettségaránnyal párosul. A kontinentális és az északi országcsoport esetében is alacsony az alapfokú és magas a középfokú arány, ugyanakkor ez lényegesen magasabb felsőfokú aránnyal jár

Ha megvizsgáljuk az egyes országcsoportok esetében a népesség iskolázottságának vertikális szerkezetét – azaz az alapfokú (ISCED 0-2), a középfokú (ISCED 3-4) és a felsőfokú (ISCED 5-8) végzettségűek arányát –, akkor jellegzetes különbségeket és jellegzetes tendenciákat találunk.

Szembevetendő, hogy a posztszocialista országok magas iskolázottsága a középfokú végzettség nagyon magas aránya miatt adódik, ami igen alacsony alapfokú és ugyancsak alacsony felsőfokú végzettségaránnyal párosul.

együtt, olyannyira, hogy az angolszász országok esetében 2018-ban lényegében a közép- és felsőfokú népesség aránya megegyezik.¹⁰ A déli országcsoport esetében a kezdeti nagyon magas alap- és közepes középfokú arány 2020-ra nagyjából kiegyenlítődtött, ami mellett itt is a posztoszocialista arányokhoz hasonló felsőfokú arány alakult ki (6. ábra).

6. ábra. A 15–64 éves népesség iskolázottságának vertikális szerkezete az Európai Unió (és néhány együttműködő ország) országcsoportjai esetében, 2010, 2014, 2018, 2021
 Forrás: EUROSTAT adatai alapján saját számítás és szerkesztés

Megjegyzés: Országcsoportokat lásd 3. ábra megjegyzését

Az iskolázottság strukturájának sajátosságait érdemes horizontálisan is megvizsgálni. A középfokú iskolázottságú (15–64 éves) népesség megoszlása a szakmai és az általános jellegű végzettségük között is jellemző különbségeket mutat az EU tagországai között. Itt is szembevetendő a posztoszocialista országok nagyobb része esetében a magas szakmai jellegű képzettségük aránya. Ha megvizsgáljuk a szakmai jellegű középfokú végzettségük népéségen belüli arányának és az iskolázottsági egyenlőtlenség mutatószámának korrelációját, akkor egy viszonylag robusztus együttjárást látunk (1. táblázat).

1. táblázat. A 15–64 éves középfokú iskolai végzettségű népesség megoszlása a középfokú program irányultsága szerint és azok korrelációja az iskolázottság egyenlőtlenségével 2021-ben
(Forrás: EUROSTAT adatai alapján saját számítás és szerkesztés)

	Szakmai jellegű középfokú végzettségűek aránya	Általános jellegű középfokú végzettségűek aránya	Iskolázottság egyenlőtlensége (Gini-index)
Szlovákia	56,4	5,7	0,49
Horvátország	55,9	5,4	0,44
Románia	53,2	8,8	0,46
Lengyelország	47,0	10,9	0,45
Németország	44,6	7,4	0,31
Szlovénia	44,3	7,1	0,38
Csehország	43,5	21,0	0,53
Ausztria	42,4	7,3	0,31
Magyarország	41,0	14,4	0,36
Finnország	35,9	10,4	0,28
Svájc	33,5	9,8	0,26
Olaszország	31,4	11,5	0,25
Luxemburg	30,4		0,19
Franciaország	28,9	12,7	0,20
Lettország	28,7	22,8	0,37
Litvánia	28,0	21,4	0,39
Dánia	27,7	12,1	0,15
Bulgária	27,4	25,9	0,33
Észtország	27,3	20,0	0,31
Hollandia	27,2	11,7	0,15
Belgium	24,4	13,2	0,17
Svédország	23,3	16,8	0,20
Norvégia	22,7	12,0	0,16
Izland	19,2	19,2	0,15
Görögország	16,4	30,1	0,23
Málta	14,4	22,2	0,07
Írország	13,0	22,5	0,28
Ciprus	12,1	26,2	0,22
Portugália	10,6	20,7	0,12
Spanyolország	9,70	15,9	0,12
Korreláció szakmai jellegű középfokú végzettségűek aránya és az iskolázottsági egyenlőtlenség			+0,8052
Korreláció az általános jellegű középfokú végzettségűek aránya és az iskolázottsági egyenlőtlenség			-0,2577

Magyarán a posztoszocialista országok magas középfokú iskolázottságú népessége alapvetően a magas középfokú szakmai végzettségűek számából következik. Ez nyilvánvalóan egy tudatos oktatáspolitikai következménye, amely az újraiparosítást szolgálja. Mint Uliha és Vincze (2014) írja: „Magyarországon a 2010-es kormányváltás óta gazdaságpolitikai cél az újraiparosítás.” Nagy, Udvari és Lengyel (2019) arra is rámutat, hogy az

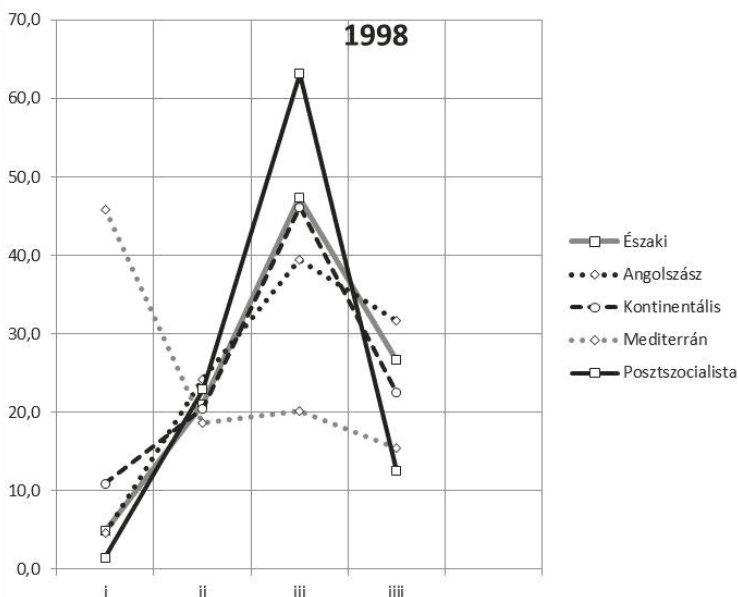
EU posztoszocialista tagországainak mindegyikében újraiparosítási folyamatok zajlanak, (míg az EU fejlett országaiban dezindusztrializáció történik).

Részben ennek a hatását látjuk az iskolázottsági szerkezetben. A reindusztrializáció a szakképzés magas oktatáspolitikai prioritását eredményezi, mivel ez szükséges az újraiparosítás szakemberigényének kielégítéséhez, a (szak)képzettséggel rendelkező népesség arányának kiszélesedéséhez. Ennek a kormányzati oktatáspolitikának a hazai próbálkozásait láttuk és látjuk az elmúlt években, amikor a szakképzés többszöri átalakításával próbálta meg a kormányzat a középfokú szakképzés népszerűségét és rekrutációját növelni (ld. erről pl. Györgyi, 2019, 2022).

Ugyanakkor azt is hozzá kell tenni, hogy valójában az iskolázottságnak ez a posztoszocialista sajátossága nem új. Polónyi (2013) tanulmányában az 1990-es évek végére is hasonló iskolázottsági szerkezetet mutatott ki, azzal a különbséggel, hogy a posztoszocialista országok esetében még jelentősebb volt a középfokúak aránya (7. ábra).

Polónyi 2013-as megállapította, hogy „végeredményben azt állapíthatjuk meg a posztoszocialista országok iskolázottsági szerkezetéről, hogy a mai napig megőrizte a rendszerváltás előtti erős szakmunkás orientációját, és visszaszorított felsőfokú végzettségű arányát”.

Ezt a megállapítást bővíthetjük azzal, hogy a 21. században tapasztalható reindusztrializáció nyomán ez a posztoszocialista sajátosság továbbra is megmaradt.

7. ábra. Az iskolázottsági szerkezet az OECD-országokban kapitalizmus-modellenként, 1998

Forrás: Polónyi, 2013. 7. ábra

Megjegyzés:

i = Pre-primary and primary education

ii = Lower secondary education

iii = ISCED 3C + ISCED 3B + ISCED 3A

iii = Post-secondary non-tertiary education + Tertiary education Type B + Tertiary education Type A + Advanced research programmes

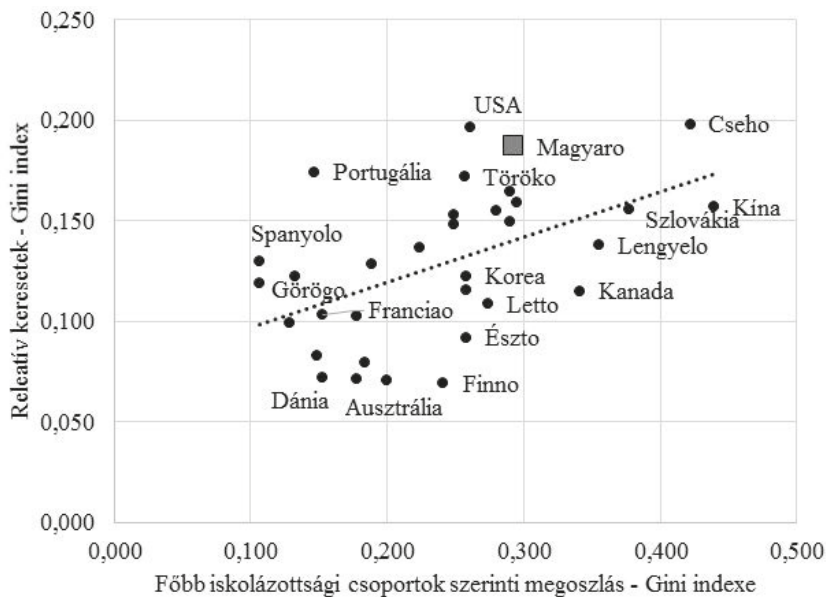
A szakképzés erőteltett kiszélesítése és nyomában az iskolázottság szerkezetének átalakulása viszont együttjár az iskolázottsági egyenlőtlenségek növekedésével

Iskolázottsági egyenlőtlenség és keresetek egyenlőtlensége

Az iskolázottsági egyenlőtlenségek növekedése magával hozza a keresetek egyenlőtlenségét is (Polónyi, 2021).

Az iskolázottság és a keresetek kapcsolata közismert, széles körben vizsgált (két viszonylag friss irodalmi áttekintés: Psacharopoulos és Patrinos, 2018; Smidova, 2019). A népesség főbb iskolai csoportok (középfokúnál alacsonyabb, középfokú és post-secondary együtt, valamint felsőfokú végzettségűek) szerinti megoszlását és ugyan-ezen iskolázottsági csoportok relatív keresetét vizsgálva az OECD-országok halmazán viszonylag egyértelmű kapcsolattal találkozhatunk. A magasabb iskolázottság magasabb relatív keresetelőnnyel jár. Ez közismert összefüggés.

Itt most egy másik kapcsolatot vizsgálunk, nevezetesen az iskolázottsági egyenlőtlenségek és a keresetegyenlőtlenségek kapcsolatát (részletesebben ld. Polónyi, 2021). Ha e két tényező egyenlőtlenségét vetjük össze az OECD-országok halmazán egy adott időpontban (ez esetben 2019-ben), azt látjuk, hogy az iskolázottsági csoportok szerinti egyenlőtlenség és a keresetek egyenlőtlensége között 0,5 körüli pozitív korreláció van (8. ábra).

8. ábra. A népesség főbb iskolázottsági csoportok szerinti megoszlásának és relatív keresetkülönbségeinek Gini-indexe az OECD-országok halmazán (2019) (Korreláció +0,5160)
 Forrás: OECD, 2020 adatai alapján,¹¹ saját számítás

Ha ezt az együttjárást megvizsgáljuk hosszabb időtávon, 1999 és 2019 között tíz évenként, azt látjuk, hogy az elmúlt 20 évben nagyjából állandó volt a korreláció (2. táblázat).

Ezt interpretálhatjuk úgy, hogy az iskolázottsági egyenlőtlenségek együtt járnak a keresetek egyenlőtlenségével. (Vagy úgy is fogalmazhatunk, mint ahogy Andersen

[2015. 8.], miszerint azokban az országokban, ahol a képzettség eloszlása egyenlő, a jövedelmek megoszlása is általában egyenlő. Ez nyilvánvalóan nem mond ellent az előző kijelentésnek.)

2. táblázat. A népesség főbb iskolázottsági csoportok szerinti megoszlása és relatív keresetkülönbségeik Gini-indexeinek alakulása az OECD-országok halmazán, 1999, 2009, 2019

	1999	2009	2019
Korreláció	0,5768	0,4755	0,5053

Megjegyzés:

19 ország adata alapján (azon országok, amelyek mindegyik évben közöltek adatot) az adatsor kialakítása az első és az utolsó rendelkezésre álló adatsorhoz alkalmazkodik
Forrás: OECD (2020)

Befejezésül

Az iskolázottság növekedése ellenére a vizsgált európai fejlett országokban az iskolázottsági egyenlőtlenségek általában mérsékelten csökkenni látszanak a 21. század eddigi időszakában – hozzátevé, hogy a dél-európai országokban ez az egyenlőtlenség-csökkenés kifejezetten jelentős volt. Ugyanakkor szembeűnő, hogy a vizsgált országok között a posztszocialista országokban a legmagasabb az iskolázottságban tapasztalható egyenlőtlenség. Ennek okát a vizsgálatunk az iskolázottság szerkezetében véli megtalálni, rámutatva, hogy ezen országokban az alacsony arányú alapfokú iskolázottság mellett igen magas középfokú végzettségarányal és alacsony felsőfokú végzettségarányal találkozunk. Ezek az arányok okozzák a magas iskolai egyenlőtlenséget. A magas arányú középfokú iskolázottságnak pedig a középfokú szakképzés erőtett fejlesztése az oka, ami részint ezen országok reindusztralizációs gazdaságpolitikájának a következménye, részint a mai napig ható államszocialista örökség. A felsőfokú képzés visszafogása – amelyre több korábbi tanulmány rámutatott (ld. pl. Polónyi 2020) – ugyanennek a gazdaságpolitikának az oktatáspolitikai kihatása. Ugyanakkor félő, hogy ez az oktatáspolitikai több kedvezőtlen hatással fog járni: részint a keresetegyenlőségek magasabb szintjével, részint a humán erőforrások fejlettségének a fejlett országokól történő elmaradásával (Polónyi, 2022).

Az iskolázottság növekedése ellenére a vizsgált európai fejlett országokban az iskolázottsági egyenlőtlenségek általában mérsékelten csökkenni látszanak a 21. század eddigi időszakában – hozzátevé, hogy a dél-európai országokban ez az egyenlőtlenség-csökkenés kifejezetten jelentős volt. Ugyanakkor szembeűnő, hogy a vizsgált országok között a posztszocialista országokban a legmagasabb az iskolázottságban tapasztalható egyenlőtlenség. Ennek okát a vizsgálatunk az iskolázottság szerkezetében véli megtalálni, rámutatva, hogy ezen országokban az alacsony arányú alapfokú iskolázottság mellett igen magas középfokú végzettségarányal és alacsony felsőfokú végzettségarányal találkozunk. Ezek az arányok okozzák a magas iskolai egyenlőtlenséget.

Irodalom

- Andersen, T. M. (2015). *Human Capital, Inequality and Growth*. Publications Office of the European Union.
- Andor, L. (2008). *Összehasonlító gazdaságtan globális szemléletben*. L'Harmattan – Zsigmond Király Főiskola.
- Artner, A. (2011). Az európai jóléti modellek és fenntarthatóságuk. *MTA Világgazdasági Kutatóintézet Műhelytanulmányok*, (89). <https://vgi.krtk.hu/publikacio/no-89-2011-06/> Utolsó letöltés: 2017. 02. 10.
- Castelló, A. & Doménech, R. (2002). Human Capital Inequality and Economic Growth: Some New Evidence. *The Economic Journal*, 112(478), C187–C200. DOI: 10.1111/1468-0297.00024
- De Gregorio, J. & Lee, J. W. (2002). Education and Income Inequality: New Evidence from Cross-Country Data. *Review of Income and Wealth*, 48(3), 395–416. DOI: 10.1111/1475-4991.00060
- OECD (2020). *Education at a Glance 2020. OECD Indicators*. OECD. DOI: 10.1787/69096873-en
- Györgyi, Z. (2019). Változások a hazai szakképzésben 2004–2019. *Educatio*, 28(1), 105–120. DOI: 10.1556/2063.28.2019.1.8
- Györgyi, Z. (2022). A negyedik ipari forradalom és a hazai szakképzés. *Educatio*, 31(1), 56–69. DOI: 10.1556/2063.31.2022.1.5
- Kuznets, S. (1963). Quantitative Aspects of the Economic Growth of Nations: VIII. Distribution of Income by Size. *Economic Development and Cultural Change*, 11(2), 1–80. <http://piketty.pse.ens.fr/files/Kuznets1963.pdf%20-%20accessed%20Feb%202015> Utolsó letöltés: 2017 10.10. DOI: 10.1086/450006
- Meschi, E. & Scervini, F. (2012). Expansion of schooling and educational inequality in Europe: Educational Kuznets curve revisited. *Oxford Economic Papers*, 66(3), 660–680. DOI: 10.1093/oeq/gpt036
- Morrison, C. & Murtin, F. (2010). *The Kuznets Curve of Education: A Global Perspective on Education Inequalities*. CEE DP 116, Centre for the Economics of Education, London School of Economics.
- Nagy, B., Udvari, B. & Lengyel, I. (2019). Újraiparosodás Kelet-Közép-európában – Újraéledő centrum-periféria munkamegosztás? *Közgazdasági Szemle*, 66(február), 163–184. DOI: 10.18414/ksz.2019.2.163
- Park, K. H. (1996). Educational Expansion and Educational Inequality on Income Distribution. *Economics of Education Review*, 15(1), 51–58. DOI: 10.1016/0272-7757(95)00000-3
- Petres, T. & Tóth, L. (2001). *Statisztika I*. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar. <http://www.irmok.hu/nyirseg/data/editor/File/Stat.pdf>
- Polónyi, I. (2013). Iskolázottság, gazdasági fejlettség és kapitalizmusmodellek. *Educatio*, 22(4), 447–468.
- Polónyi, I. (2018). Oktatás és gazdasági fejlődés I. *Köz-Gazdaság*, 13(4), 25–38. DOI: 10.14267/retp2018.04.02
- Polónyi, I. (2020). Harmadik csapás A felsőoktatási felvételi ingadozásai – avagy az oktatáspolitikai társadalomismeretének hiánya. *Iskolakultúra*, 30(10), 25–37. DOI: 10.14232/iskult.2020.10.25
- Polónyi, I. (2021). Iskolázottsági és keresetegyenlőtlenségek. *Köz-Gazdaság*, 16(4), 95–114. DOI: 10.14267/retp2021.04.07
- Polónyi, I. (2022). *Emberi erőforrások és oktatás. Elemzések a 21. század közepe felé*. Gondolat Kiadó.
- Psacharopoulos, G. & Patrinos, H. A. (2018). *Returns to Investment in Education A Decennial Review of the Global Literature*. Policy Research Working Paper. 8402. World Bank Group. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29672/WPS8402.pdf> Letöltés 2020.02.01. DOI: 10.1596/1813-9450-8402
- Ram, R. (1990). Educational Expansion and Schooling Inequality: International Evidence and Some Implications. *Review of Economics and Statistics*, 72(2), 266–274. DOI: 10.2307/2109716
- Sapir, A. (2006). Globalization and the Reform of European Social Models. *Journal of Common Market Studies*. 44(2). DOI: 10.1111/j.1468-5965.2006.00627.x
- Sitthiyot, T. & Holasut, K. (2020). *A simple method for measuring inequality*. DOI: 10.1057/s41599-020-0484-6
- Smidova, Z. (2019). *Educational Outcomes: A Literature Review of Policy Drivers from a Macroeconomic Perspective*. Economics Department Working Papers. No. 1577. OECD. [https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=E-CO/WKP\(2019\)47&docLanguage=En](https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=E-CO/WKP(2019)47&docLanguage=En) Letöltés 2020.02.01. DOI: 10.1787/990801aa-en
- Thomas, V., Wang, Y. & Fan, X. (2001). *Measuring Education Inequality: Gini Coefficients of Education*. World Bank. Policy Research Working Paper No. 2525. DOI: 10.1596/1813-9450-2525
- Uliha, G. & Vincze, J. (2014). Az újraiparosodás lehetősége és hatásai – Hosszú távú szerkezetváltási folyamatok vizsgálata egy többszektos makrogazdasági modellel. *Külgazdaság*, 58(július–augusztus), 86–113.

Jegyzet

- ¹ Forrás: Wittgenstein Centre Human Capital Data Explorer, <http://dataexplorer.wittgensteincentre.org/wcde-v2/>
- ² Forrás: <http://data.uis.unesco.org/>
- ³ Forrás: 1870–2010 között: Barro-Lee adatbázis, https://barrolee.github.io/BarroLeeDataSet/OUP/OUP_long_MF1564_v1.xls, 2020: Wittgenstein adatbázis, <http://dataexplorer.wittgensteincentre.org>, 20–64 éves népességre vonatkozó adat.
- ⁴ Population by educational attainment level, sex and age (%) – main indicators [EDAT_LFSE_03], https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_03/default/table?lang=en
- ⁵ Mean years of schooling (ISCED 1 or higher), population 25+ years, both sexes, <http://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=3803#>
- ⁶ Wittgenstein Centre Human Capital Data Explorer, <http://dataexplorer.wittgensteincentre.org/wcde-v2/>
- ⁷ Értéke 0 és 1 közé esik, gyakran százalékban adják meg. A nagyobb értéke nagyobb egyenlőtlenségre utal. Kiszámítását ld. pl. Sitthiyot és Holasut, 2020, vagy Petres és Tóth, 2001. 67.
- ⁸ Mint Antner (2011) írja, André Sapir a kelet-európai országokat a következőképpen sorolja be:
– Magyarország kontinentális (az alacsony foglalkoztatás miatt hatékonytalan, de szolidáris);
– Lengyelország, Szlovákia mediterrán („sem nem elég hatékony, sem nem elég igazságos”);
– Észtország, Lettország, Litvánia angolszász;
– Csehország, Szlovénia északi.
Andor (2008) szerint viszont a balti országok az angolszász („neoliberális”) modellt honosították meg, de Szlovéniát „neokorporatista”-ként implicite a kontinentális modellhez sorolja, a négy visegrádi országot (Lengyelországot, Csehországot, Szlovákiát és Magyarországot) pedig a két csoport közé helyezi. Ezek Szlovéniánál „neoliberálisabbak” (a külföldi tőke nagyobb szerepe miatt), munkaerőpiaci viszonyaik és jóléti rendszereik azonban a baltiakénál fejlettebbek (Antner, 2011).
- ⁹ Valójában Liechtenstein is ide tartozna, de a mérete és az adatok részleges hiánya miatt kihagytuk.
- ¹⁰ 2020-ról nincs adat az angolszász országokra.
- ¹¹ Forrás pontosan: Table A1.1. Educational attainment of 25-64 year-olds (2019) Percentage of adults with a given level of education as the highest level attained Education at a Glance 2020: OECD Indicators – © OECD 2020, valamint Figure A4.1 adatai (Relative earnings of adults with an upper secondary or post-secondary non-tertiary education compared to earnings of adults with below upper secondary education, by programme orientation (2018) (OECD, 2020 alapján).

Absztrakt

A tanulmány a 21. században a hazai és a fejlett országok, elsősorban az Európai Unió országai lakosságának iskolai végzettségében mutatkozó egyenlőtlenségeket elemzi. Megvizsgálja az országok között az egyenlőtlenségben tapasztalható különbségek egyik lehetséges okát, rámutatva a középfokú iskolázottság arányaiban tapasztalható különbségekre, a posztszocialista országok népességének ezen a területen tapasztalható magasabb arányaira. Megállapítja, hogy a posztszocialista országokban a középfokú képzettség magasabb aránya a középfokú szakképzettség magas oktatáspolitikai preferálásból adódik, ami részben ezen országok újraiparosítási politikájából következik, részben az államszocialista múlt öröksége. Az írás rávilágít az iskolázottsági egyenlőtlenségek és a keresetegyenlőtlenségek kapcsolatára is. Befejezésül a tanulmány felhívja a figyelmet arra, hogy féltő, hogy ez az oktatáspolitikai több kedvezőtlen hatással fog járni: részint a keresetegyenlőségek magasabb szintjével, részint a humán erőforrások fejlettségének a fejlett országokól történő elmaradásával.

Kulcsszavak: iskolázottsági egyenlőtlenség, újraiparosítás, keresetegyenlőtlenségek